

UTBILDNING

Stab

Anton Mälberg

Uppföljning av den socioekonomiska strukturen inom förskola och grundskola

Inledning

Av 1 kap. 4 § skollagen (2010:800) framgår att i utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Detta förtydligas ytterligare avseende fördelning av resurser i 2 kap. 8 b § där det anges att kommuner ska fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov. Bestämmelsen reglerar inte närmare hur resurserna ska fördelas, men anger att det ska ske en resursfördelning utifrån dessa grunder.

Lagtexten innebär att kommunerna är skyldiga att söka utjämna skillnader som finns mellan elevgrupper avseende förutsättningar att nå skolans mål. Detta kan göras på en rad olika sätt med den gemensamma grundtanken att medel ska avsättas för ändamålet och att de medlen ska användas för utjämnande insatser. Enligt Skolverket är exempel på sådana insatser ökad lärartäthet, läxhjälp och hjälpmedel, men hur och till vilken insats medlen ska användas är inte reglerat.¹ Det är heller inte reglerat att de utjämnande insatserna måste vara i form av en särskild budget till de skolor som har ett större behov utan det finns utrymme för exempelvis centralt placerade lärare som ansvarar för utjämnande insatser på de skolor där det finns ett behov.

Betydelsen av socioekonomisk bakgrund

Enligt Skolverkets analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten har betydelsen av socioekonomisk bakgrund för betygen ökat, framför allt från slutet av ootaleet. Socioekonomiska faktorer som påverkar elevernas skolresultat är föräldrars utbildningsbakgrund, migrationsbakgrund, elevens kön, förekomst av försörjningsstöd i elevens familj och familjesammansättning. En del av den ökade betydelsen av socioekonomisk bakgrund kan förklaras av att gruppen utlandsfödda elever har vuxit och att betydelsen av socioekonomisk bakgrund för denna grupp har ökat kraftigt. Men

---

¹ *Analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor - En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan*, Skolverket, 2018.

även för elever födda i Sverige, med svensk respektive utländsk bakgrund har betydelsen ökat, även om ökningen är betydligt mindre. Föräldrarnas utbildningsnivå är den bakgrundsfaktor som kan förklara den största delen av betygsresultaten, men betydelsen av utbildningsnivå har inte ökat över tid. Det är framför allt föräldrarnas inkomster som har fått en ökad betydelse för elevernas betygsresultat. Men för utlandsfödda elever har även föräldrarnas utbildningsnivå och grad av bidragstagande fått en ökad betydelse.²

Kommunen som finansiär av fristående och kommunala enheter

Det är kommunerna som ansvarar för att fördela medel till kommunala och fristående förskolor och skolor. Enligt Skolverket är det inte möjligt att empiriskt identifiera det för alla kommuner effektivaste resursfördelningssystemet. Det som kan krävas av varje kommun är att det finns en medveten modell för resursfördelningen som värderar de lokala förutsättningarna och behoven. Alla kommuner har därmed ansvar för att analysera om det i kommunen finns socioekonomiskt betingade skillnader i elevers förutsättningar att nå målen.³

Om det finns socioekonomiska betingade skillnader mellan förskolor och skolor i en kommun kan en ekonomisk resursfördelning som tar hänsyn till barnens och elevernas socioekonomiska bakgrund behöva införas. Om det inte finns systematiska skillnader, eller om andra insatser bedöms mer ändamålsenliga, kan det vara mer motiverat att vidta andra åtgärder. Det kan innebära att arbeta med det kompensatoriska uppdraget på andra sätt, som i sammanhanget kan vara mer ändamålsenliga.⁴

Utöver kommunens roll som finansiär av fristående och kommunala enheter har kommunen som huvudman, på samma sätt som de fristående huvudmännen, ett ansvar att fördela resurserna till sina förskolor och skolor.

Bakgrund till uppföljningen

Barn- och grundskolenämnden beslutade den 16 september 2020, § 68, att införa en kvalitetspeng i grundskolan. Beslutet överklagades och prövades slutligt av Högsta förvaltningsdomstolen som i dom den 12 september 2024 (mål nr 5519-22) meddelade att kommunens beslut strider mot 2 kap. 8 b § skollagen. Detta medförde att Täby kommuns beslut om införande av kvalitetspeng slutligt upphävdes.

² *Analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor - En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan*, Skolverket, 2018.

³ *Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola*, Sveriges kommuner och regioner, 2018, *Resursfördelning utifrån förutsättningar och behov?* Skolverket, 2009.

⁴ *Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola*, Sveriges kommuner och regioner, 2018.

I samband med beslutet om att införa kvalitetspeng gav barn- och grundskolenämnden utbildningschefen i uppdrag att utreda behovet av att införa socioekonomisk resursfördelning för att säkerställa att även de barn och elever som har sämre förutsättningar att nå utbildningens mål ändå gör det.

Utifrån de underlag som togs fram av SCB i december 2020 och presenterades i en rapport till barn- och grundskolenämnden den 17 mars 2021, § 22, konstaterades att det inte kunde utläsas betydande strukturella skillnader mellan grundskolorna i Täby kommun. Baserat på detta gjordes bedömningen att en resursfördelning baserad på elevers socioekonomiska bakgrund inte behövde införas i Täby kommun så länge de strukturella skillnaderna inte var större. Bedömningen var att det var mer motiverat att vidta andra åtgärder för att säkerställa att alla elever, utifrån deras olika förutsättningar, ges relevant stöd för att de ska kunna nå utbildningens mål. Barn- och grundskolenämnden beslutade samtidigt att den socioekonomiska strukturen ska följas upp vartannat år genom data från SCB:s riksmode'll för att bevaka om eventuella förändringar uppstår.

Även vid den uppföljning rapporterades till barn- och grundskolenämnden den 24 maj 2023, § 45, gjordes bedömningen att det inte fanns så påtagliga socioekonomiska skillnader att det var motiverat att införa en socioekonomisk resursfördelning.

Resursfördelning i förskola och skola i Täby kommun

Enligt skollagen⁵ ska hemkommunen lämna bidrag till enskilda huvudmän för varje barn och elev vid en förskolenhet eller skolenhet. Bidraget består av ett grundbelopp och i vissa fall ett tilläggsbelopp. Täby tillämpar reglerna om grund- och tilläggsbelopp även gentemot den egna regin. Tilläggsbelopp benämns som extra resurstilldelning i den egna regin.

För exempelvis grundskola ska grundbeloppet avse ersättning för undervisning, lärverktyg, elevhälsa, måltider, administration, mervärdesskatt och lokalkostnader. Grundbeloppet ska bestämmas efter samma grunder som hemkommunen tillämpar vid fördelning av resurser till den egna grundskolan.

Tilläggsbelopp ska lämnas för elev som har ett omfattande behov av särskilt stöd. Tilläggsbeloppet för en elev i behov av särskilt stöd ska vara individuellt bestämt utifrån elevens behov. I grundskola ska tilläggsbelopp också lämnas för elever som ska erbjudas modersmålsundervisning eller deltar i lovskola.

---

⁵ 8 kap. 21-24 §§, 9 kap. 19-21 §§ och 10 kap. 37-39 §§ skollagen.

Fördelning av grundbeloppet

Merparten av grundbeloppet fördelas i Täby kommun per barn och elev utifrån vistelsetid och ålder i förskola och årskurs i grundskola. Delar av grundbeloppet fördelas dock efter andra kriterier.

Förskollärare med legitimation

Inom förskola utbetalas tilläggspeng i form av ett pengpåslag till de förskolor som har 16 barn eller färre per förskollärare med legitimation för tid som är schemalagd i barngrupp.

Strukturbidrag

Strukturbidrag utbetalas för elever folkbokförda i Täby kommun som är inskrivna i förskoleklass och grundskola i fristående skolor som begränsar sitt mottagande till elever i behov av särskilt stöd (resursskolor) och motsvarande inom egen regi.

Ersättning för nyanlända barn och elever

Ersättning för nyanlända barn och elever utbetalas till förskolor och grundskolor som har nyanlända barn och elever med uppehållstillstånd under barnets eller elevens första år i Sverige. Modellen bygger på en indelning av barnen och eleverna utifrån Human Development Index (HDI).⁶ Ersättningen ska täcka kostnader för extra resurser utöver den ordinarie undervisningen och finansieras med schablonbidrag från Migrationsverket som kommunen får för nyanlända personer med uppehållstillstånd. En utvärdering av ersättningen för nyanlända barn och elever kommer att göras till hösten 2025.

Socioekonomisk resursfördelning

Socioekonomisk resursfördelning innebär att medel styrs till förskolor och skolor utifrån deras sammansättning av barn och elever. Fördelningen ska kompensera för att behoven är olika stora hos barn och elever på olika enheter beroende på deras socioekonomiska bakgrund. Syftet med en socioekonomisk resursfördelning är att skapa likvärdiga förutsättningar för barn och elever oberoende av vilken enhet de går på. Det vill säga att enheter får mer resurser om de har många barn eller elever som, utifrån sin socioekonomiska bakgrund, kan antas ha större behov av stöd och stimulans för att nå målen.

Enligt Sveriges kommuner och regioner (SKR) är det motiverat att ha en socioekonomisk resursfördelning om det finns påtagliga resultatskillnader mellan enheterna och om det kan antas bero på att barnen eller eleverna har olika

---

⁶ HDI är ett mått på ett lands levnadsförhållanden samt ekonomiska och sociala utveckling.

socioekonomiska bakgrund på de olika enheterna. Då behöver kommunen fördela resurserna med hänsyn till dessa skillnader. Enkelt uttryckt kan man säga att en socioekonomisk fördelning behövs när det systematiskt samlas fler barn eller elever med större behov på vissa enheter.⁷

I en socioekonomisk resursfördelning fördelas en viss andel av resurserna efter socioekonomiska kriterier. Det innebär alltså en omfördelning av befintliga resurser. En enkätundersökning som SKR genomförde 2024 visar att sju av tio kommuner tillämpar en socioekonomisk resursfördelning i grundskolan. Bland kommuner som har socioekonomisk resursfördelning omfördelar merparten av kommunerna upp till 10 procent av tillgängliga medel inom grundskolan, varav de flesta 5 procent eller lägre.

Vilka socioekonomiska faktorer som den socioekonomiska resursfördelningen tar hänsyn till varierar mellan olika kommuner. Enligt SKR:s enkät är de vanligaste faktorerna vårdnadshavarnas utbildningsnivå och olika sätt att mäta utländsk bakgrund. Andra vanliga faktorer är vårdnadshavarnas inkomst och om de är ensamstående, elevens kön och förekomst av syskon samt socioekonomisk status på bostadsområdet där eleven är folkbokförd.⁸

Ett led i att ta fram en väl underbyggd modell för resursfördelning handlar om att få med de skillnader i enheternas sammansättning av barn och elever som har betydelse för barnens och elevernas behov. Ju större en kommun är och ju fler olika typer av skolor och förskolor som finns i kommunen, desto mer sannolikt är det att det finns skillnader mellan olika enheters sammansättning av barn och elever. Å andra sidan har sannolikt en del mindre kommuner inget behov alls av en socioekonomisk fördelning.⁹

Analys av socioekonomisk struktur utifrån SCB:s riksmmodell

I syfte att följa upp den socioekonomiska strukturen har Täby kommun beställt ett statistiskt underlag från SCB där sambandet mellan olika socioekonomiska variabler (tabell 1) och att inte nå målen identifierats. Att inte nå målen definieras i modellen som att inte ha uppnått behörighet till yrkesprogram eller att ha blivit underkänd i minst två ämnen.

⁷ *Socioekonomisk resursfördelning till skolor – Så kan kommunerna göra*, Sveriges kommuner och regioner, 2014.

⁸ *Socioekonomisk resursfördelning i skolan*, Sveriges kommuner och regioner, 2024.

⁹ *Socioekonomisk resursfördelning till skolor – så kan kommunerna göra*, Sveriges kommuner och regioner, 2014.

Underlag för modellen utgörs av ett register över elever i riket som gått ut årskurs nio de senaste fem åren. Dessa har analyserats med fokus på samvariationer mellan att inte ha uppnått målen och socioekonomisk bakgrund.

Tabell 1. Socioekonomiska variabler i SCB:s riksmodell

Variabel		Oddsquot ¹
Invandringsår kombinerat med Human Development Index (HDI) ¹⁰	0-2 år, låg HDI	12,58
	3-6 år, låg HDI	2,40
	>6 år, låg HDI	1,03
	0-2 år, medel HDI	17,02
	3-6 år, medel HDI	3,66
	>6 år, medel HDI	1,57
	0-2 år, hög HDI	10,04
	3-6 år, hög HDI	2,70
	>6 år, hög HDI	1,13
	0-2 år, mycket hög HDI	7,23
	3-6 år, mycket hög HDI	2,10
	>6 år, mycket hög HDI	1,00
Vårdnadshavares högsta utbildning	Förgymnasial	4,72
	Gymnasial	2,80
	Eftergymnasial	1,00
Ekonomiskt bistånd	Bistånd	2,00
	Ej bistånd	1,00
Folkbokförd på samma adress som vårdnadshavare	Folkbokförd med en eller ingen vårdnadshavare	2,00
	Folkbokförd med två vårdnadshavare	1,00
Kön	Pojke	1,19
	Flicka	1,00

¹ En oddsquot större än 1 anger ett sämre utfall, en förhöjd risk att inte nå målen. En oddsquot för exempelvis kön är kvoten mellan oddset för att inte klara målen för pojkar och oddset att inte klara målen för flickor.

SCB har tillämpat riksmodellen på barn och elever i förskola och skola i Täby kommun. Utifrån samvariationen på riksnivå mellan de socioekonomiska variablerna och att inte ha nått målen, samt uppgifter om den socioekonomiska bakgrunden för varje barn och elev i Täby erhålls en skattad sannolikhet för att inte nå målen. De skattade sannolikheterna på individnivå summeras sedan till enhetsnivå. För varje enhet erhålls därigenom en skattad andel barn eller elever som inte förväntas nå målen.

¹⁰ Invandringsår kombineras med Human Development Index (HDI) för att få ett mer nyanserat utfall.

Jämförelse av strukturella socioekonomiska skillnader mellan skolorna i Täby kommun

I figur 1-3 nedan visas skolor i kommunen fördelat efter skattad andel elever som inte förväntas nå målen utifrån data från december 2020, mars 2023 och april 2025.

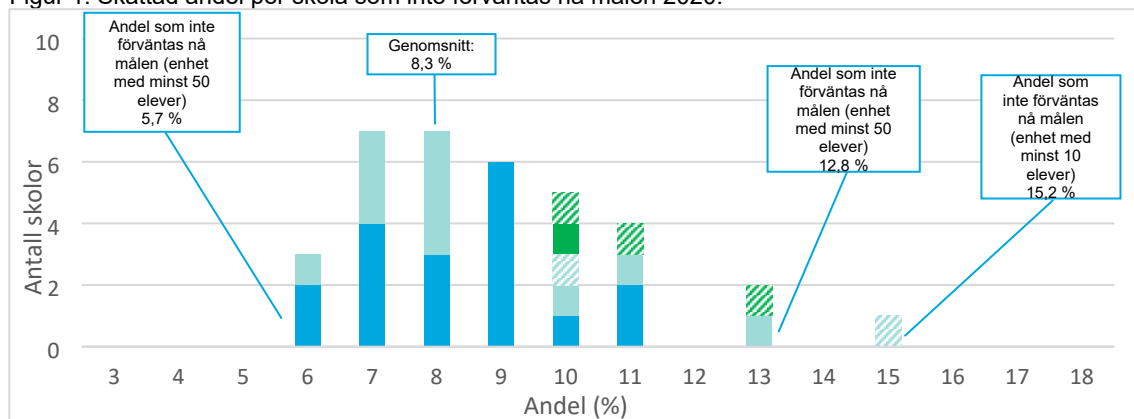
Enheter med högst respektive lägst andel elever som inte förväntas nå målen har markerats.

SCB:s analys är gjord på samtliga elever folkbokförda i Täby som går i årskurs F-9. I rapporten 2021 uteslöts skolor med färre än 50 elever,¹¹ resursskolor och anpassade grundskolor från analysen av spridningen. I diagrammen nedan visas även skolor med minst 10 elever samt resursskolor och anpassade grundskolor (ingick ej 2020), dessa har markerats särskilt.

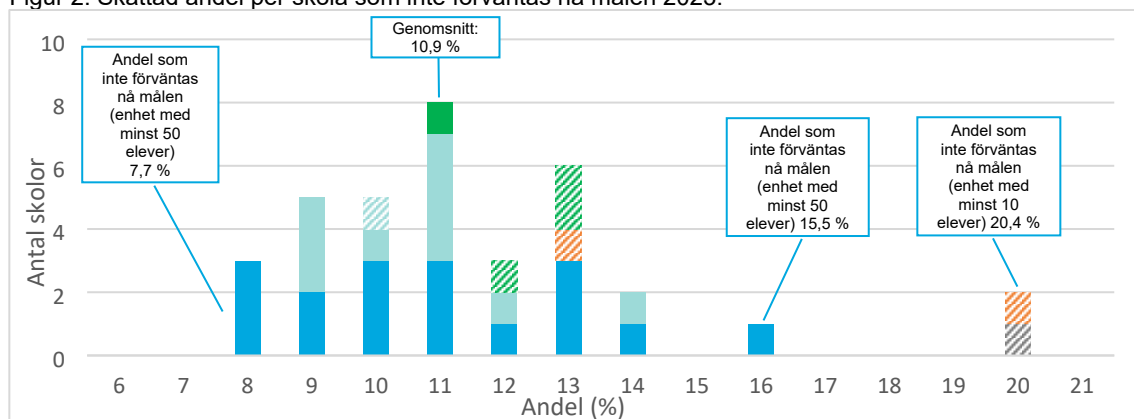
---

¹¹ De elever som analyserats och de elevantal som anges avser elever som är folkbokförda i Täby. Många skolor har även elever från andra kommuner.

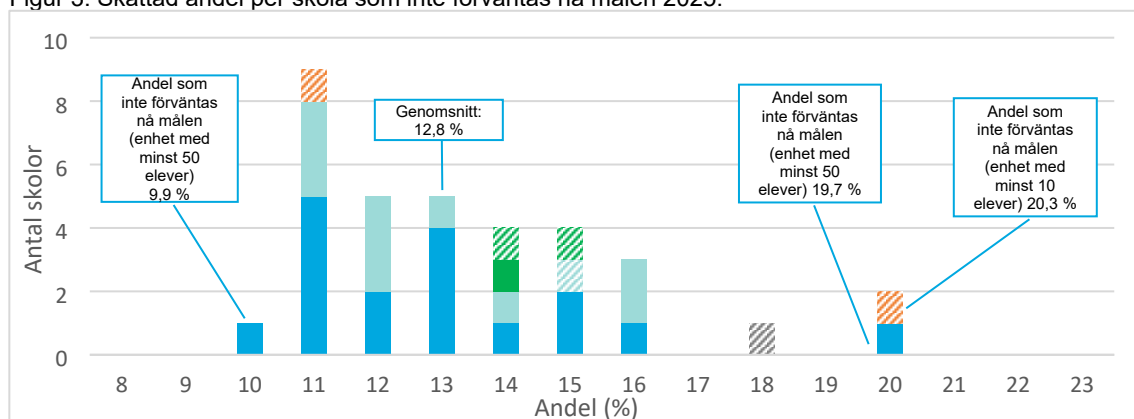
Figur 1. Skattad andel per skola som inte förväntas nå målen 2020.

Figur 2. Skattad andel per skola som inte förväntas nå målen 2023.

Figur 3. Skattad andel per skola som inte förväntas nå målen 2025.

■ Grundskola kommunal

■ Grundskola fristående

■ Resursskola fristående

■ Anpassad grundskola kommunal

■ Anpassad grundskola fristående

Fylld stapel: minst 50 elever på enheten

Streckad stapel: 10-49 elever på enheten

Medelvärde andel som inte förväntas nå målen

Medelvärdet för skattad andel som inte förväntas nå målen har fortsatt att öka. Från 8,3 procent 2020 till 10,9 procent 2023 och 12,8 procent 2025. Totalt sett har alltså den socioekonomiska sammansättningen blivit mindre gynnsam.

Spridning mellan skolorna

Räknat på skolor med minst 50 folkbokförda elever varierade andelen som inte förväntas nå målen år 2023 från 7,7 till 15,5 procent, vilket ger en differens mellan högsta och lägsta andel på 7,8 procentenheter. År 2025 varierade andelen mellan 9,9 och 19,7 procent vilket innebär att differensen ökat till 9,8 procentenheter.

Ökningen kan förklaras av att den grundskola med minst 50 elever som hade högst skattad andel elever som inte förväntas nå målen både 2023 och 2025 har en större ökning av andelen 2025. Räknas skolan bort är differensen i stort sett oförändrad 2025 jämfört med 2023.

Tabell 2. Genomsnitt och spridning av skattad andel elever i förskoleklass, grundskola och anpassad grundskola som inte förväntas nå målen, 2020-2025.

År	Genomsnitt (%)	Lägst andel (%)	Högst andel (%)	Differens (procentenheter)
2020	8,3	5,7	12,8	7,1
2023	10,9	7,7	15,5	7,8
2025	12,8	9,9	19,7	9,8

Nyligen invandrade

I SCB:s modell kan variabeln invandringsår 0-2 år exkluderas.¹² Den genomsnittliga andelen som inte förväntas nå målen minskar då med 0,6 procentenhet, från 12,8 till 12,2 procent. Motsvarande minskning 2023 var 1,1 procentenheter. Differensen mellan den skola med högst och lägst andel som inte förväntas nå målen minskar från 9,8 till 6,0 procentenheter om variabeln exkluderas. Det är samma skola som har högst andel elever som inte förväntas nå målen även efter att variabeln exkluderats. Differensen mellan högsta och lägsta andel som inte förväntas nå målen när variabeln invandringsår exkluderas är på samma nivå som 2023.

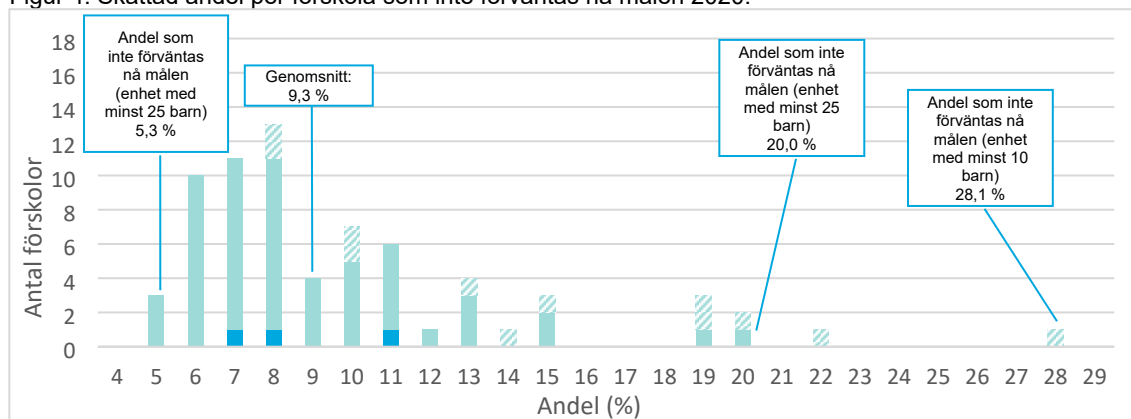
¹² Elever med invandringsår 0-2 år ingår fortfarande i underlaget, det är bara påverkan från variabeln som har exkluderats. Andelen som inte förväntas nå målen påverkas alltså fortfarande av om en nyinvandrad elev exempelvis har vårdnadshavare med låg utbildningsnivå.

Jämförelse av strukturella socioekonomiska skillnader mellan förskolorna i Täby kommun

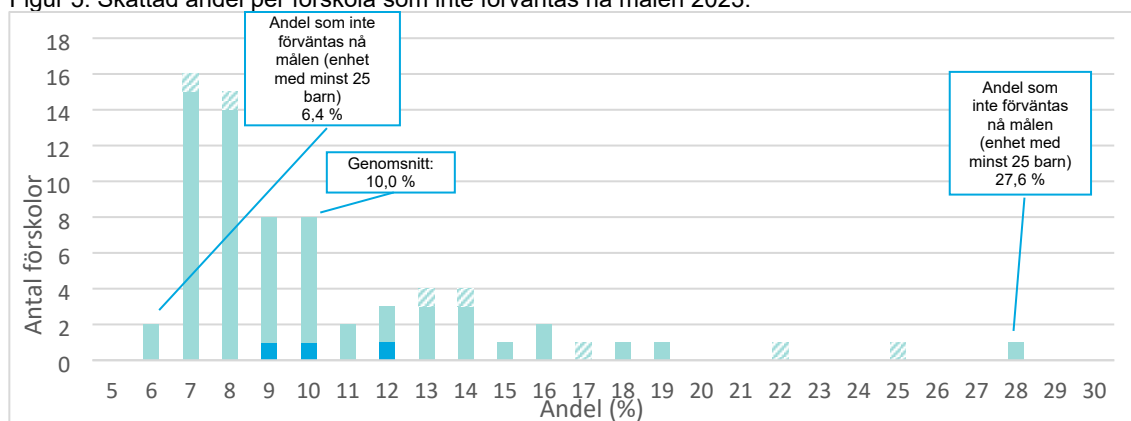
Förskolorna ingick i det statistiska underlaget som SCB levererade år 2020 men analyserades inte i rapporten till nämnd. Underlaget år 2023 och 2025 utgörs av samtliga barn som går på en förskola i Täby, oavsett folkbokföringskommun. Förskolorna är därför inte helt jämförbara med underlaget år 2020 då endast folkbokförda barn ingick.

I figur 4-6 nedan visas förskolorna i kommunen fördelat efter skattad andel elever som inte förväntas nå målen utifrån data för december 2020, januari 2023 och april 2025. Eftersom många förskolor har färre än 50 barn analyseras i stället enheter med minst 25 barn. Även förskolor med minst 10 barn visas i diagrammen.

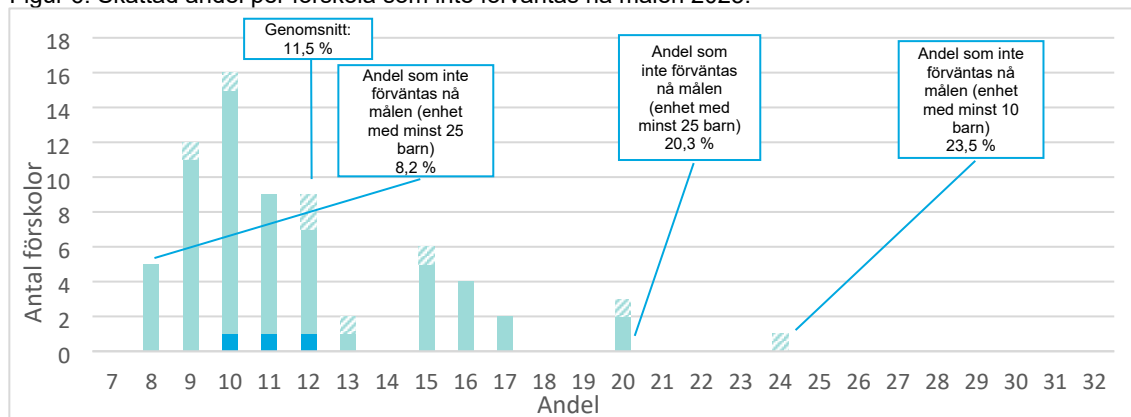
Figur 4. Skattad andel per förskola som inte förväntas nå målen 2020.

Figur 5. Skattad andel per förskola som inte förväntas nå målen 2023.

Figur 6. Skattad andel per förskola som inte förväntas nå målen 2025.

■ Förskola kommunal

■ Förskola fristående

Fyllad stapel: minst 25 barn på enheten

Streckad stapel: 10-24 barn på enheten

Medelvärde andel som inte förväntas nå målen

Medelvärdet för skattad andel som inte förväntas nå målen har ökat även för förskolorna. Andelen var 9,3 procent år 2020, 10,0 procent år 2023 och har 2025 ökat till 11,5 procent.

Spridning mellan förskolorna

Räknat på förskolor med minst 25 barn ökade skillnaden mellan förskolan med högst och lägst andel som inte förväntas nå målen mellan 2020 och 2023 men har i år minskat.

Liksom tidigare år finns en stor andel av förskolorna finns inom ett smalare intervall med några få förskolor som har en mindre gynnsam socioekonomisk sammansättning. Orsaken till att differensen har minskat tycks främst vara att det är färre enstaka förskolor med relativt hög andel elever som inte förväntas nå målen.

Tabell 3. Genomsnitt och spridning av skattad andel barn i förskola som inte förväntas nå målen, 2020-2025.

År	Genomsnitt (%)	Lägst andel (%)	Högst andel (%)	Differens (procentenheter)
2020	9,3	5,3	20,0	14,7
2023	10,0	6,4	27,6	21,2
2025	11,5	8,2	20,3	12,1

Nyligen invandrade

Om variabeln invandringsår 0-2 år exkluderas minskar den genomsnittliga andelen som inte förväntas nå målen från 11,5 till 10,8 procent. Minskningen är lika stor som 2023. Differensen mellan den förskola med högst och lägst andel som inte förväntas nå målen minskar från 12,1 till 10,2 procentenheter.

Slutsatser

Även om den socioekonomiska sammansättningen i kommunen blivit mindre gynnsamma har den socioekonomiska spridningen bland Täbys förskolor och grundskolor inte ökat utan bedöms vara kvar på ungefär samma nivå som 2023. För grundskolorna gäller detta med undantag för en skola. Om den utesluts, eller om effekten av variabeln nyligen invandrade exkluderas, är spridningen på samma nivå som 2023.

Bedömningen är därför fortsatt att det inte finns så påtagliga socioekonomiska skillnader att det är motiverat att införa en socioekonomisk resursfördelning.